

Руслан СТЕЦИК

У минулому номері журналу ми вели мову про вокал. Охарактеризували його позитиви та загальну користь. Тепер, натомість, поговоримо про інший сегмент «мистецько-музичної піци» – хор. Менше намагатимемося торкатись суто утилітарних, зовнішніх ознак – поверхневої користі чи естетичної приємності. Про це була вже мова минулого разу, коли говорили про користь від співу. Натомість, розглянемо богословську підставу хорової музики та її правдиве покликання – ставати ангельською. Також торкнемося теми «хорової» молитви: зв'язку специфіки хорового співу із молитвою Церкви.

Ангельське розуміння хору

Хор – це унікальний вид музичного мистецтва. Вміщує в собі цілий синтез напрямків і стилів. Він, у своїй основі, тісно пов'язаний із вокалом чи співом, тому ця тема читачеві буде вже трохи знайома. Хоровий спів досконаліший та повніший від вокалу. Несе собою спільнотивий характер буття, являє цілу співочу мозаїку. Тут переплетені різні голоси, збагачені тембрально, насичені багатоманітною кількістю звучання. Палітра фарб голосів вражає різноманіттям. Разом із тим, кожен голос, тембр – самобутній і неповторний. Хор являє собою цілісний, монолітний живий організм, де все синхронно дихає і пульсує. Організм, в якому навіть найдрібніші деталі важливі. Від найменшого залежить функціонування найбільшого, де в дрібницях закладена головна «родзинка».

Спільнотивий вид пісенної творчості був притаманний людям ще з самих початків. Пов'язано це із сопричасним способом життя, даного ще у раю, коли Бог, створивши людину із пороку земного, вдихнув їй Святого Духа (Буття 2,7). Відтак люди постійно збиралися в групи, об'єднувалися, спільно жили, разом співали. Не хочу торкатися питання генези хорової культури: зародження, розвитку тощо. Натомість, зверну увагу на деякі інші аспекти такого явища як хор. Чому ж він справляє таке потужне враження на слухача і в чому секрет його успіху? Секрет криється в гармонії. Весь світ і все, що в ньому, побудоване за цим віковічним принципом, який є іконою «Споконвічної Гармонії» – життя Пресвятої Трійці. Напевно немає такої людини у світі, яку б не захопила гармонія Всесвіту, пропорційність, впорядкованість всього суцільного, тобто суцільний космос (порядок).

З точки зору мистецтва, найбільше вражає своєю гармонійною красою духовна музика. І це не дивно, адже має під собою глибоку богословську підставу. Напевно всім відомо, що земний хор представляє собою хор небесний – ангельський. Загалом, наша здатність співати закорінена в Богові, як, зрештою, і будь-яка інша життєва потенція (можливість, здатність). Так ми маємо унікальну нагоду славословити Бога як ангели, що безнастанно віддають Йому хвалу. Бачимо, як наш земний хоровий спів є включенням у спів небесний. Красу хорового співу визначають зовсім не естетичні зовнішні критерії, але внутрішні. Не так важливо, чи це професійний колектив чи аматорський, кожен із них однаково може бути ангельським. Залежно від своїх можливостей чи задатків, кожен із них, на своєму особливому рівні, репрезентує свій ідеал.

Наприклад, візьмемо до уваги звичайнісінький сільський парохіяльний хор, що складається із кількох бабусь та дідусів. На перший погляд, їхній спів не можна назвати хоровим у повному сенсі того слова, тобто з позицій зовнішньої краси. Однак, виходячи із внутрішнього чинника, який спрямований до ідеалу ангельського, то такого роду спів є насправді хоровим. Парадокс полягає в тому, що саме такі хори за своєю суттю є справжніми. Візьмімо до прикладу загальноприйняті, визнані хорові колективи, або як їх ще називають «професійні». На жаль, в переважній більшості вони є лише зовнішньою привабливою обгорткою, під якою нічого не криється. Їхній спів часто виражає «нарцисизм», самолюбівання і не більше. Зовнішня обгортка вражає людину лише поверхнево, на рівні емоцій, викликає шквал аплодисментів, зосереджує увагу на виконавцях-хористах. Нутра чи цілі свого призначення вони не торкаються, не занурюються до глибин Духа. Звичайно, що не завжди подібне спостерігаємо, бувають і протилежні випадки, тому не маємо тут за мету критикувати ті чи інші хорові колективи, всі вони добрі кожен по-своєму, а особливо професійні. Хочу лише вказати на основну складову, головний критерій та показати кожному із нас правдивий еталон, до якого ми покликані рости – спів з глибини серця – спів ангельський.

Згуртованість хорової спільноти та «хорова молитва»

Хор має своєю основою літургійний характер. Можна провести чітку паралель між специфікою хору і літургійним життям Церкви. На прикладі хору можемо побачити сенс Літургії, роль та місце людини в ній, в житті Церкви. Хор можна назвати іконою літургійного життя. Його функціонування залежить лише від певних і важливих умов: злитності, цільності, співзвучності, узгодженості, скомпонованості, монолітності тощо. В хорі все має бути на своєму місці, все в ньому має своє призначення. Не буває тут неважливих партій чи голосів. Кожний із них – голос чи тембр – збагачують загальне звучання. І тут якнайкраще проявляється літургійна, спільнотна риса хору (нагадаємо, що саме слово «Літургія» в перекладі з гр. означає «всенародна справа», тобто діло всієї зібраної спільноти). Чим більша кількість голосів, забарвлень, нюансів у конкретному хорі, тим він кращий. Хору притаманна повнота звучання як власний ідеал. Відсутність якоїсь партії чи голосу в хорі збіднює та обмежує його можливості.

Щось подібне відбувається на Божественній Літургії (молитві). Молитва є сильною тоді, коли вона соборна, коли люди моляться як єдиний хор. За таких умов можлива єдність, гармонійність та повноцінність. Через брак розуміння Літургії, діти Церкви часто моляться відокремлено, що є хибним (приватна молитва – дуже цінна, але завжди Євхаристія є понад нею). Аналогом хору в Церкві є збір всіх людей довкола Христа. Христос – диригент з'єдиненого хору видимого і невидимого світу. Присутність людини в храмі знаменує участь в хорі, яким є містичне Тіло Христа. Правдивість чи дійсність

присутності в ньому визначається цілковитим включенням особи в цей «містичний» хоровий спів. Він презентує собою Вселенський молитовний потік, сопричасний та єдинопущний. Маємо нагоду спостерігати такий «хоровий фестиваль» кожного дня у храмі. На Вечірні, Утрені, Часах та інших богослужіннях добового, тижневого та річного кола, а особливо на Божественній Літургії (Євхаристії), де хористом вважається кожна присутня особа. Не тільки дяк, священник чи крилос, але всі присутні. Кожен є відповідальним за спільне благо («спільну справу»), від кожного залежить якість, гармонійність молитви всієї Церкви. Коли хтось вважає, що його молитва є неважливою, він дуже помиляється. Без нього церковна, спільна молитва є недосконалою. Коли хтось у хорі явно порушує загальний порядок, вводить деструкцію, хаос, то це створює відчуття неприязні, неспокою та дискомфорту. Трапляється навіть, що дехто може це робити свідомо, на зло, а дехто – сам не знаючи. Як би там не було, через одного страждає більшість. Ложка дьогтю в діжі меду має руйнівну дію... Наскільки неприємно слухати розстроєний хор, настільки гірше жити в стані повної відчуженості від Бога, світу і ближнього.

Щось подібне стається і з літургійною, спільною молитвою. Ззовні це можуть бути ніби непомітні відхилення чи диспропорції, зумовлені індивідуальною побожністю, а насправді мова може йти про повну руїну у вигляді відчуження, егоїзму, ненависті, гніву, гордині та ін. Масштаби і значення цього є куди суттєвішими, ніж в звичайному музичному хорі. Часто-густо в храмах бачимо не зкомпонований, згуртований, гармонійний молитовний хор, але розбитий, розладнаний набір окремих «інструментів». Кидається у вічі, як побожна людина під час Божественної Літургії молиться вервичку, або ще якісь приватні молитви. У хорі Літургії, вона ніби виконує якусь свою, неузгоджену з громадою, «партію»; отож, руйнується загальна гармонія. Хоча така молитва, як це може здаватися на перший погляд, й впливає зі серця людини, проте вона – неповна, недосконала, бо не перебуває в гармонії, в ансамблі з іншими партіями та голосами.

Щоб виправити дисонанс, спочатку потрібно його почути, виявити. Пізніше вартує звернути увагу на диригента і досконало виконати його вказівки щодо виходу із проблеми. Потрібно збагнути одну важливу річ: без диригента не може бути гармонійного співу. Якщо не виконувати вимоги, не слухатись порад, ігнорувати їх, то неодмінно завдаєш непоправної духовної шкоди собі та іншим. Мелодійний, гармонійний спів, прекрасні співзвуччя можливі лишень за умови повної довіри до диригента.

Покликанням кожного християнина є співати у вселенському «молитовному хорі». У Церкві спільним для всіх нас і, одночасно, особистим для кожного Диригентом є Христос. Прислухаймося до Його заповідей любити Бога і одні одних, а коли любимо, то й прислухатимемося одні до одних не лише в співі, а й в житті. Так само й не зводитимемо повноцінної присутності на молитві, а особливо Євхаристії, до формального перебування. Як наслідок, ціле церковне життя перестане зводитися до фальшивого благочестя, «обрядовір'я», де питання вклякнуті, стояти чи сидіти – важливіші, аніж чистота помислів при приступанні до Святого Причастя. Уникання своєї участі у спільній, братській молитві спричинює дисгармонію цілої Церкви. Наше включення в хор Літургійної спільної молитви є запорукою успішного славослов'я, абсолютної гармонії, в якій бере участь весь видимий і невидимий світ.

Руслан СТЕЦИК Мистецтво «хорової молитви» //СЛОВО № 1 (53) 2013, с.16 - 18